

## BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Zekeriyâ İbn Haldûn, *Buğyetü'r-ruvâd* (nşr. Abdülhamîd Hâciyât), Cezayir 1980, neşredeninin girişi, I, 7-76; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 460-461; İbn Hayyân, *el-Muktebes* (nşr. M. M. Antuna), Paris 1937, s. 70-71, 77-79, 82-85; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 13; II, 143-169; III, 497-516; IV, 593-604; İbnü'l-Ahmer, *Müstevda'u'l-âlam* (nşr. Muhammed Türkî et-Tûnisî - Muhammed b. Tâvît et-Tancî), Titvân 1384/1964, s. 65; İbn Haldûn, *el-İber*, VII, 379-380, 418; a.mlf., *et-Ta'rif bi'bn Haldûn* (nşr. Muhammed b. Tâvît et-Tancî), Kahire 1951, bk. İndeks; Makrîzî, *Dürerü'l-ûkûdî'l-feride* (nşr. Muhammed Kemâleddin), Beyrut 1992, I, 131-141; II, 442-447; Makkarî, *Nefhu't-tîb*, VI, 389-399, 510, 515-517; VII, 133-135; a.mlf., *Ezhârü'r-riyâz*, Rabat 1398/1978, I, 238-242, 246-247; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 76-77; Serkis, *Mu'cem*, I, 97-98; Brockelmann, *GAL*, II, 312-313; *Suppl.*, II, 340; Zirikî, *el-Âlam*, IX, 211; Keh-hâle, *Mu'cemü'l-mû'ellifin*, XIII, 228; Muhammed Talbî, *İbn Haldûn*, Tunus 1973, s. 6-16; Abdülhamîd Hâciyât, *Ebû Hammû Mûsâ ez-Zeyyânî: hağâtühü ve âşâruh*, Cezayir 1394/1974; a.mlf., "Abdurrahmân b. Haldûn ve terceme-tühü's-şahşiyye", *Mecelletü's-Sekâfe*, sy. 77, Cezayir 1983, s. 34-47; Abdurrahman Bedevî, *Mû'elleftü İbn Haldûn*, Tunus 1979; Mahfûz, *Terâcimü'l-mû'ellifin*, II, 224-227; Muhammed el-Menûnî, *el-Meşâdirü'l-Arabiyye li-târîhi'l-Mağrib mine'l-fethi'l-İslâmî ilâ nihâyeti'l-aş-ri'l-hadis*, Rabat 1983, I, 101-103; Mustafa Ebû Dayf, *el-Kabâ'ilü'l-Arabiyye fi'l-Endelûs*, Dârülbeyzâ 1983, s. 270-275, 476, 501; Cum'a Şihâ, *el-Fiten ve'l-hurûb ve eşeruhâ fi's-şîri'l-Endelûsî*, Tunus 1414/1994, I, 315-327; M. J. Viguera, "Müsnedü İbn Merzûk", *el-Kürrâsâtü't-Tûnisîyye*, XXVI/103-104, Tunus 1978, s. 61-86; R. Arié, "Les relations entre le royaume nasride de Grenade et le Maghreb de 1340 à 1391", *Relaciones de la peninsula Ibérica con el Magreb*, XIII-XVI, Madrid 1988, s. 21-40; Alfred Bel, "Abdülvâdîler", *İA*, I, 102; a.mlf., "İbn Haldûn", a.e., V/2, s. 743-744; a.mlf., "İbn Kaldûn", *EP* (İng.), III, 831-832; *Mu.M* (Mülhak), II, 92; Muhammed Mehdi Müezzîn-i Câmî, "İbn Haldûn", *DMBİ*, III, 441-444.



CÂSİM EL-UBÛDÎ

## İBN HALEF

(ابن خلف)

Ebû'l-Hasen Ali b. Halef  
b. Abdilvehhâb el-Kâtîb  
(ö. 437/1046'dan sonra)

Fâtümîler'in  
Dîvân-ı İnşâ'nın önde gelen  
kâtiplerinden.

Hayatı hakkında yaptığı görev dışında bilgi yoktur. Doğum ve ölüm tarihleri tesbit edilememekte, ancak 437'de (1046) *Mevâddü'l-beyân* adıyla tanınan kitabının yazımını sürdürdüğü bilinmektedir

(s. 396). Habbâl el-Mısrî'nin *Vefeyâtü kavm mine'l-Mısrîyyîn ve nefer sivâhüm*'ünde (bk. bibl.) Şevval 455'te (Ekim 1063) öldüğünü söylediği Ebû'l-Hasan Ali b. Halef ez-Zeyyât adlı kişinin İbn Halef olması muhtemeldir.

*Mevâddü'l-beyân*, Dîvân-ı İnşâ'da görev yapan kâtipler için yazılmış bir el kitabıdır; ancak çeşitli bölümlerinde edebî nazariyeler üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Müellif özellikle dördüncü ve beşinci bölümlerde İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908) ve Kudâme b. Ca'fer'in (ö. 337/948 [?]) başlattığı terminoloji geleneğini tahlil eder ve onların kullandığı teknik terimler hakkında bilgi verip sık sık nakillerde bulunur; ancak yaptığı tahlillerin pek orijinal olduğu söylenemez. Diğer bölümlerde İbnü'l-Mu'tez ve Kudâme'den başka Ebû Ali el-Fârisî, Ali b. İsâ er-Rummânî, Ebû Ali Muhammed b. Hasan el-Hâtîmî'den alıntılar yapar. Terimler ve tarifler hakkında en sık başvurduğu kaynak ise İbnü'l-Mu'tez'in *Kitâbü'l-Bedî'* adlı eseridir. *Mevâddü'l-beyân* Dîvân-ı İnşâ'daki kâtiplerin sahip olmaları gereken bilgileri, yazışmalarda uymaları zorunlu esas ve gelenekleri ihtiva etmesi ve ayrıca o dönemin sosyopolitik hayatı hakkında sağlıklı bilgiler vermesi açısından Fâtîmî tarihi için birinci elden bir kaynaktır; nitekim Kalkaşendî *Şubhu'l-a'sâ* ve *Dav'u's-şubuh*'ta sık sık ona atıflarda bulunur.

On bölümden oluştuğu anlaşılan *Mevâddü'l-beyân*'ın sadece eksik bir nüshası günümüze ulaşmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtîh, nr. 4128) muhafaza edilen yazmanın sekizinci bölümünün bir kısmı ile dokuz ve onuncu bölümleri kayıptır. *Keşfü'z-zunûn*'da adı yanlış olarak *Mevâridü'l-beyân* şeklinde verilen eseri (II, 1888) ilim âlemine etraflıca tanıtan ve müellifi hakkında ilk araştırmayı yapan Abdülhamîd Sâlih'tir (*Arabi-ca*, XX/2 [1973], s. 192-200). Daha sonra Hüseyin Abdüllatîf kitabın tamamını (Tripoli 1982), Hâtîm Sâlih ed-Dâmin de belâgatla ilgili ikinci ve üçüncü bölümlerini (*el-Mevrid*, XVII/2 [1988], s. 131-157; XVII/3 [1988], s. 120-152) yayımlamıştır. Fuat Sezgin de eserin bir tıpkıbasımını yapmıştır (Frankfurt 1986).

İbn Halef eserinde *Âletü' (Âlatü)'l-Küttâb* adıyla bir kitap yazdığını (s. 326) ve *Kitâbü'l-Harâc* adlı bir başkasını da yazmak istediğini (s. 31) söylemektedir.

## BİBLİYOGRAFYA :

İbn Halef, *Mevâddü'l-beyân* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1986, s. 31, 326, 396; ayrıca bk. neşredeninin girişi, s. 5-7; Habbâl, *Vefeyâtü kavm mine'l-Mısrîyyîn ve nefer sivâhüm* (nşr. İbrâhim Sâlih), Dimaşk 1416/1995, s. 162; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, VI, 432; VII, 78; X, 389; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1888; Abdel Hamid Saleh, "Une source de Qalqaşandi, Mawâdd al-bayân, et son auteur, 'Alî b. Hâlaf", *Arabi-ca*, XX/2, Leiden 1973, s. 192-200; a.mlf., "İbn Kaldûn", *EP Suppl.* (İng.), s. 390; S. A. Bonebakker, "A Fatimid Manual for Secretaries", *AION*, nuova serie, XXVII (1977), s. 295-337; Hâtîm Sâlih ed-Dâmin, "Mevâddü'l-beyân li-'Alî b. Hâlef el-Kâtîb", *el-Mevrid*, XVII/2, Bağdad 1988, s. 131-157; XVII/3 (1988), s. 120-152; Abbâs Huccet Celâli, "İbn Hâlef", *DMBİ*, III, 459.



ASRİ ÇUBUKÇU

## İBN HÂLEVEYH

(ابن خالويه)

Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed  
b. Hâleveyh b. Hamdân  
el-Hemedânî en-Nahvî el-Lugavî  
(ö. 370/980)

Arap dili ve kıraat âlimi.

290 (903) yılında Hemedan'da doğduğu sanılmaktadır. Çocukluk dönemini Hemedan'da geçirdi. 314'te (926) tahsil amacıyla Bağdat'a gitti. İbn Mücâhid'den Kur'an ilimleri ve kıraat; İbn Düreyd, Niftaveyh, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî ve Ebû Saîd es-Sîrâfî'den nahiv ve edebiyat; Gulâmu Sa'leb olarak tanınan Ebû Ömer ez-Zâhid'den lugat; Muhammed b. Muhalled el-Attâr ve diğer âlimlerden hadis okudu.

İbn Hâleveyh, Bağdat'taki tahsilini tamamladıktan sonra Yemen'e giderek bir süre Zemâr kasabasında ikamet etti. Bu sırada Yemenli şair Hemedânî'nin (İbnü'l-Hâik) şiirlerini ve "ed-Dâmîga" adlı kasidesini bir divanda toplayarak şerhetti (*DîA*, XVII, 182). Dimaşk, Meyyâfârik ve Humus'ta verdiği derslerle şöhreti yayılınca Hamdânîler'in merkezi olan Halep'e gitti ve emîr Seyfûddeve tarafından saray hocalığına tayin edildi. Emîrin sevgisini ve takdirini kazanan İbn Hâleveyh hânedanın diğer üyeleri tarafından da saygı gördü ve Seyfûddeve'nin vefatından sonra da saraydaki saygınlığını korudu. Başta Seyfûddeve ve çocukları olmak üzere hânedana mensup birçok kişinin hocası oldu. Seyfûddeve'nin huzurunda şair Mütenebbî ile dil ve edebiyat üzerine münâzara ve mübâhaselerde bulundu. Mütenebbî'yi destekleyen ders arkadaşı Ebû't-Tayyib el-Lugavî ile rekabet halinde olan